

Kentsel Ayrışma ve Mekânsal Kümelenme Biçimleri

*

Urban Segregation And Spatial Clustering Forms

İhsan Çetin

Özet

Bu makale kentsel ayrışmayı ve bu ayrışma temelinde ortaya çıkan mekânsal kümelenme biçimlerini incelemektedir. Başta ekonomik sebepler olmak üzere, etnik, dini ve mezhepsel gibi siyasal ve kültürel nedenler neticesinde parçalanmış şehirlerde kentsel ayrışma kaçınılmaz bir sonuç olabilmekte, bu ise sınıf, etnik kimlik, dini kimlik, bölgesel köken gibi değişik kategorilere mensup bireylerin oluşturdukları mekânsal kümelenmeler ortaya çıkarabilmektedir. Makalede ayrıntılı şekilde izah edilmeye çalışılan bu kümelenme biçimleri şunlardır: Slum, getto, enklav ve banliyö. Bu kavramlar aynı zamanda Türkiye'nin kendine özgü bir kentsel kümelenme biçimi olan gecekondu kavramıyla karşılaştırılmakta, aralarındaki benzerlik ve farklılıklar tartışılmaktadır. Dolayısıyla, bu makale dünya literatüründe kentsel ayrışma ve kümelenme üzerine yazılıp çizilenler üzerine genel bir değerlendirme yapmasının yanı sıra, kentsel ayrışmayı mesele edinen Türkiye'deki kent çalışmalarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: *kentsel ayrışma, mekânsal kümelenme, slum, getto, enklav, banliyö, gecekondu, neo-liberalizm*

Abstract

This article examines urban segregation and forms of spatial clustering caused by urban segregation. Urban segregation seems to be an inevitable outcome due an urban landscape fragmented by economic relations and inequalities as well as ethnic, religious, political and cultural differences. This trend results in creation of urban zones by individuals who identify themselves with various class, religious, and regional identities. This article discusses the following forms of urban segregation in detail: slum, ghetto, enclave and suburb. These concepts are also compared with gecekondu, the peculiar form of urban clustering in Turkey, and the differences and similarities between them are discussed. Hence, this article, in addition to evaluating the world literature on urban segregation and concentration, also seeks to contribute urban studies in Turkey that tackle with these questions.

Keywords: *urban segregation, spatial clustering, slum, ghetto, suburb, enclave, gecekondu, neo-liberalism*

Giriş

Kentsel mekân sosyal bir mekândır. Süreç içerisinde toplumun sosyokültürel ve ekonomik ihtiyaçlarına ve bu ihtiyaçların karşılanma biçimine bağlı olarak üretilir. Kentsel mekân aynı zamanda parçalanmış bir mekândır. Etnik, sınıfsal ve kültürel farklılıkların yanı sıra ekonomik işlevler ve coğrafi faktörlere göre bölgelere ayrılmıştır. Lefebvre'nin (1991) mekân anlayışından hareketle, kentte her bölgenin işgal edildiği gruplarca dönüştürüldüğü ve yeniden üretildiği ifade edilebilir. Toplumsal olarak üretilen mekân, bu dönüşüm sürecinde çeşitli biçimler alır ve onu işgal eden kişilerin yaşamları üzerinde etkide bulunur. Ama aynı zamanda mekân, bu grupların paylaştığı ortak kimi kimlikleri de taşır hale gelir. Böylece mekân ile mekânı paylaşan sosyal gruplar arasında bir aidiyet duygusu gelişir.

Kentlerin parçalanmış dokuları aynı zamanda kentlerin kurulma biçimleri ve sahip oldukları üretim ve paylaşım ilişkileriyle de yakından bağlantılıdır. Davis'e göre, kapitalizmle birlikte kent sınıf mücadelesinin alanı haline gelmiştir. Bugün kent, sermayenin kendini yeniden ürettiği ve bunu yaparken yeni toplumsal-mekânsal eşitsizlikler ve çelişkiler yarattığı vazgeçilmez alanlardan biridir. Dolayısıyla günümüz kent sorunları kapitalizmin dinamikleri ve içkin sorunlarıyla birlikte düşünülmelidir (Duncan, 1996: 261). David Harvey'e (2009) göre kapitalizm, kent ve sosyal adalet arasında kaçınılmaz ancak sorunlu bir ilişki vardır. 1970'lerden itibaren piyasa dinamiklerini ve sermayeyi gözetten neoliberal kapitalist yeniden yapılanmayla birlikte bu ilişki daha da sorunlu hale gelmiştir. Harvey'e göre neoliberal ekonomide sermaye ve emek arasındaki ilişkiler sermaye lehine yeniden tanımlanırken, yeniden dağıtım sınıflar arasındaki uçurumu derinleştiren politikalardan oluşmaktadır. Bu tür politikaların kaçınılmaz olarak mekânsal bir karşılığı bulunmaktadır. Kentsel mekânda sermayenin etkisinin artan oranda görünürlülüğü ve mekânsal ayrışmaların keskinleşmesi günümüz kentlerinin temel izleklerini oluşturmaktadır.

Kentsel ayrışmanın bu denli derin hale gelmesi hiç şüphe yok ki son dönemlerde uygulanan ekonomik makro politikalarla yakından bağlantılıdır. 1970 sonlarından itibaren IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kurumlar aracılığıyla uygulanmaya başlanan

neoliberal politikalar küresel ekonominin yanı sıra dünya çapında kentlerin gelişimini, büyümesini ve ayrışmasını da etkilemiştir. Ekonomik kalkınmanın başlıca hedef olduğu neoliberalizmde kentsel mekân diğer tüm alınıp satılabilen mallar gibi bir metaya dönüşmüştür. Lefebvre'nin (1991) kavramsallaştırmasıyla kapitalizmle birlikte kentsel mekân ikincil sermaye döngüsünü oluşturmuştur. Bunun yanı sıra neoliberalizm ekonomik büyüme için sermayeyi gözeten uygulamaları, dolayısıyla devletin sosyal boyutunu törpüleyen politikaları sebebiyle toplumsal alanda ayrışmayı şiddetlendirmiştir. Bu ayrışma süreci bir kentin kendi içinde farklı sınıf ve alt kültür gruplarını içinde barındıran değişik bölgeler şeklinde olabilirken, aynı zamanda küresel ölçekte kentlerin de işlevlerine göre farklılaşması şeklinde gerçekleşebilmektedir.

Bu bağlamda kentler, makro düzeyde devlet politikaları ve büyük sermaye sahiplerinin çıkarları doğrultusunda şekillenen ekonomik ve mekânsal politikalar ve mikro düzeyde de etnik ve mezhepsel çatışmalar, gerginlikler gibi kültürel ve siyasal etkenler neticesinde sosyal ayrışmayla karşılaşabilmektedir. Bu durum kaçınılmaz olarak mekânsal kullanıma yansımakta ve doğal olarak kentsel ayrışmayı da beraberinde getirmektedir. Kentsel ayrışmanın yaşandığı bir şehirde bireylerin sınıfsal durumlarına, etnik/dini kimliklerine göre ayrı yerlerde yaşadıkları farklı mekânsal kümelenmeler ortaya çıkmaktadır.

Bu konuda yabancı kaynaklardaki kent çalışmaları incelendiğinde kentin öteki yakası olarak nitelendirilebilecek alanlar hakkında farklı kavramların geliştirildiği görülmektedir; slum, getto, enklav, banliyö gibi. Bu kavramların her biri kendine özgü niteliklere sahip sosyo-mekânsal kümelenmeleri ifade eder. Yakın özellikler taşımaları sebebiyle de çoğu zaman karıştırılan ve birbirilerinin yerine geçebilecek şekilde kullanılan bu kavramlar arasındaki farklılıklar birçok araştırmacı tarafından kaydedilmiştir (Marcuse, 2005; Peach, 2005; Rasmussen, 1960; Varady, 2005).

Bu duruma paralel olarak, Türkiye özelinden bakıldığında, gecekondu kavramının neredeyse kentlerdeki tüm mekânsal kümelenmeleri içine alır şekilde kullanıldığını görmekteyiz. Oysa bir gecekondu bölgesi ekonomik ve/veya sosyal yapısı bakımından yanı başındaki bir başka gecekondu bölgesinden birçok yönüyle ayrılmasına karşın, dünyanın öbür ucundaki bir başka bölgeyle benzerlikler taşıyabilmektedir. Yine bu

konuda çalışan bazı sosyal bilimciler gecekondunun diğer yabancı kentlerde görülen kümelenme biçimlerinden ayrıştığı hususlara dikkat çekmişlerdir (Karpat, 1976; Keleş, 2006; Şenyapılı, 1978; Tatlıdil, 1989). Türkiye’de kentleşme sürecine bakıldığında, bugüne kadar kentsel ayrışmanın daha çok gecekondudan üzerinden incelendiği görülmektedir. Bu durumu yaratan başlıca koşul hiç şüphe yok ki gecekondulaşmanın Türkiye’de hâkim kentleşme biçimi olmasından kaynaklanmaktadır. Oysa 1980’ler ve özellikle de 2000’li yıllardan beridir yaşanan dönüşümlerle gecekondulaşmada kırılmalar yaşandığı, hatta kentsel dönüşüm projeleriyle gecekondulaşmanın tarihe karışmaya başladığı ileri sürülebilir. Bu süreçle birlikte yeni kentsel ayrışma, kümelenme biçimlerinin de ortaya çıktığı görülmektedir. Kent politikaları nedeniyle (kentsel dönüşüm, kentsel iyileştirme gibi) daha önce ortaya çıkmamış bazı kümelenme biçimleri görülebilmektedir. Bir başka deyişle, Türkiye’nin özellikle metropol şehirlerinde kabaca gecekondudan semtleri olarak nitelendirilen bölgeler sosyal, ekonomik ve kültürel durumlarına bağlı olarak farklılıklar taşımaktadır. Bu gibi farklılıklar taşıyan bölgelerin doğru anlaşılabilmesi için ise bunların yeni kavramlar altında incelenmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda makale Türkiye’de kentlerde ortaya çıkan çeşitli mekânsal kümelenmeler arasındaki farklılıkları dünya literatüründe geliştirilen farklı kavramlar ışığında tartışmayı ve böylece bunların doğruya en yakın şekilde kullanılmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Kavramların netleştirilmesi aynı zamanda Türkiye’de kentleşmenin ve ona eşlik eden mekânsal ayrışma biçimlerinin daha iyi analiz edilebilmesine katkıda bulunacaktır. Bu amaçla makalede mekânsal kümelenme formlarını oluşturan başlıca kavramlar incelenmektedir. Bunlar sırasıyla; slum, getto, enklav (*enclave*) ve banliyö (*suburb*) şeklindedir. Elbette mekânsal kümelenme konusu kentsel ayrışma olgusundan bağımsız ele alınamaz. Bunun için makalede öncelikli olarak kentsel ayrışma kavramı farklı yazarların, özellikle Amerika kentleri bağlamında, kuramsal düzeyde yaptıkları analizler doğrultusunda tartışılmaktadır.

1- Kentsel Ayrışma

Kentsel ayrışma, kabaca söylenecek olursa, kentin belirli bir semtinde izole halde bulunan etnik veya sınıfsal grupların kentin konut ve emek

piyasasından yeterince faydalanamadığı, kentte yaşayan diğer gruplarla yeterli düzeyde sosyal ve kültürel ilişkileri geliştiremedikleri durumu ifade eder. Kentsel ayrışma her şeyden önce sosyal düzeyde gerçekleşir. Bunun fiziksel yansıması ise mekânsal ayrışmadır. Mekânsal ayrışma belirli bir grubun kentin belirli bir bölgesini mesken edinmesi sonrasında semtin o grubun kimliğiyle özdeş hale gelmesini ifade eder. Bu durum elbette, mekâna kendi kimliğini kazandıran o etnik veya sınıfsal grubun, o mekânda belirli bir süre için yaşamış olmasını gerektirir. Mekânın kimlik kazanımı onu işgal edenlerin mekânla aidiyet kurmalarının dışında, mekân dışındakilerin de o mekân ile o sosyal grup arasında belirli bir özdeşlik düşüncesini inşa etmeleri sonucunda gerçekleşir.

Kentsel ayrışma toplumsal ayrışmanın mekânsal temsilidir. Bu bağlamda her iki kavram birlikte düşünülmelidir. Marcuse'a (2005: 20-22) göre, toplumsal ayrışmanın temelinde, bir grubun diğer bir grubu hariçte tutması, onu dışlaması yatar. Dışlama ise mekânsal veya sosyo-ekonomik düzeyde olabilir. Toplumsal alanda gerçekleşen dışlama kentte kendine somut bir yer bulur. Bu ise farklı sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklere sahip grupların içinde yaşadığı, farklı fiziksel koşullara sahip mekânsal kümelenmeler yaratır.

Kent tartışmaları içinde *kentsel ayrışma (urban segregation)* daha çok *kentle bütünleşme (urban integration)* tartışmalarına karşılık yapılır. Bu kavram ilk dönem kent çalışmalarının başlıca kavramlarından biri olmuştur. Chicago Okulu'yla başlayan bu süreç, *düzen, uyum ve denge* gibi kavramları öne çıkaran yapısal-işlevselci kuramın Amerika Birleşik Devletleri'nde hakim paradigma olduğu dönem süresince kent çalışmalarına öncülük etmiştir. Bu anlayışa göre, kentin çeperini veya kentin çöküntü alanlarını işgal eden sosyal grupların kente tutunma çabaları içinde kentle bütünleşecekleri varsayılmıştır. Oysa zaman içinde bu tür bir bütünleşmenin gerçekleşmediği, kentlerdeki sosyal, ekonomik ve kültürel ayrışmanın mekânsal anlamda yapısal hale geldiği anlaşılmıştır. Bu ayrışma sürecinde farklı isimlendirmeler altında, çoğu yoksul grupların özel mekânları olan, alt grupların kentte tutunmalarını sağlayıcı ucuz konut ihtiyaçlarını sağlayan mekânsal kümelenmeler ortaya çıkmıştır.

Kentle bütünleşme ve asimilasyon süreci Chicago Okulu'nun kent çalışmalarının önemli bir bölümünü oluşturur. Chicago Okulu'nun asimilasyon süreci ile kentle bütünleşme kavramlarını özdeş anlamda kullan-

dığı altı çizilmesi gereken bir husustur. “Chicago Okulu’nun geleneksel asimilasyonist dağılımcı modeline göre asimilasyon üç kuşakta gerçekleşir: Yerleşim birinci kuşakla birlikte kent merkezinde (*inner-city*) başlar. İkinci kuşak az oranda dışarı çıkar ve biraz asimile olur. Üçüncü kuşak banliyölere taşınır, dağılır ve tümüyle asimile olur. Erken dönemde merkez dahi bir grubun özel bir bölgesi değildir” (Peach, 2005: 35-36).

Chicago Okulu’nun izinden giden merkezi teori etnik kökene göre sosyal grupların kent içindeki dağılımları ile bunların kentle bütünleşmeleri arasında bir paralellik olduğunu savunur (Duncan ve Lieberman, 1959; Massey, 1984; Park, 1926). Buna göre, bir grubun kendisine yakın etnik kökene sahip gruplarla yakın mesafede yaşaması, bu etnik grup içinde bütünleşmeyi arttırırken, etnik grup dışı gruplarla azaltmaktadır. Böylece mekânsal kümelenme etnik kimliğin sürdürümünü sağlarken, toplumun çoğunluğuyla entegrasyon seviyesini düşürmektedir.

Chicago Okulu’nun ekoloji kuramına paralel olarak, kentsel mekânda nüfus yoğunluğunun toplumsal ayrışma üzerine olan etkisini Amerika kentleri bağlamında değerlendiren Pendall (2005: 176), hem sabit bir zaman diliminde hem de zaman içinde artan nüfus yoğunluğunun, elde edilen gelire bağlı olarak, sosyal ayrışmayı daha da arttırdığını belirtir. Araştırmasında yüksek arazi değeri nedeniyle, yüksek nüfus yoğunluğunun, hem bir sebep hem de bir sonuç olduğunu ifade eder. Ona göre yoksul insanlar kentsel mekân üzerine yapılan mücadeleyi genelde kaybeder. Mekân üzerine olan bu mücadeleler yoğunluğun yüksek ve artmakta olduğu semtlerde gerçekleşir. Bu semtler ise, genelde kent merkezine yakın konumda olan mekânlardır. Bunun sonucunda yoksul insanlar genelde düşük yaşam standartlarına sahip yüksek nüfus yoğunluklu belirli semtlerle ilişkilendirilirler.

2- Mekânsal Kümelenme Biçimleri

Farklı isimlerle kavramsallaştırılan kentsel kümelenmeler kent sosyolojisinin önemli araştırma konularından biridir. Bir disiplin olarak kent sosyolojisinin ortaya çıktığı yirminci yüzyılın başından bugüne değin kentler üzerine yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunu farklı isimlendirmeler altında araştırılmış olan bu tür mekânsal kümelenmeler oluşturmuştur. Meydana geliş biçimleri, sosyal yapıları, kültürel sistemleri gibi fark-

lı özelliklere sahip bu gibi mekânlar genelde kentin öteki yakaları olarak görülmüşlerdir. Kimi yerde suç bataklıkları, kimi yerde fuhuş ve ahlaki çöküntü merkezleri, kimi yer de marjinal grupların mekânı ama çoğunlukla yoksulların başlıca semtleri olmuşlardır.

Parçalara ayrılmış kentsel mekânların bazıları “*tehlikeli bölge*” olarak nitelendirilir. Mekânın tehlikeli olması durumunu Shields kentin bir temsil olduğu savıyla izah etmeye çalışır. Bunu da Jacques Derrida’nın *yapı-söküm* kavramı bağlamında açıklar. Shield karşıt iki sözcüğün kullanıldıkları bağlamlar dâhilinde farklı manalara gelebileceklerini, örneğin, kent ve kır sözcüklerinin kent ve kırdaki büyümüş iki ayrı insan için farklı çağrışımlar yapabileceklerini ileri sürer. Birer mekânsal düzenleme olan kentler ve semtler karmaşık bir çevreyi ifade ederler ve bunlar belirli kültürel pratiklerin ürünüdürler. Shields, buradan hareketle, “mekân”ın iletişimsel özellikleri olduğunun iddia edilebileceğini ifade eder. Zaman ve mekân, durum ve bağlamlarına göre basit mesajların manalarını bile etkileyen iletişimsel faktörlerdir. Bu açıklamasının ardından Shields, tehlikeli bölge kavramını ele alır. Ona göre, kentin sözde “tehlikeli bölgeleri” olduğu söylenen yerler, sadece bazı insanlar ve bazı zamanlar için tehlikelidir. Oysaki bir bölgeyi “tehlikeli” olarak tanımlamak, tüm insanların bu bölgeden kaçınmasına sebep olabilir. Bu tür mekânsallaştırmada korku mekâna yansıtılmıştır. *Korkunun coğrafyası* bir yerin kent-içindeki çürümüş bir yere dönüşmesini başlatabileceği gibi, buna yardımcı da olabilir (1996: 231-236).

Genel anlamda, bir kentin formel yerleşim sahası dışında kalan, kentin “öteki yakasını” oluşturan bu bölgeler için sosyal bilimlerde çeşitli kavramlar geliştirilmiştir. Slum, getto, varoş, banliyö gibi. Bu terimler birbirlerinin yerine geçecek şekilde sıklıkla kullanılmış olsa da, birçok sosyal bilimci bunlar arasındaki ayrıma dikkat çekmiştir (Karpat, 1976; Keleş, 2006; Marcuse 2005; Peach, 2005; Rasmussen, 1960; Şenyapılı, 1978; Tatlıdil, 1989; Varady, 2005).

2.1. Slum

Slum terimin bilinen ilk yazılı tanımı, hırsızlıktan hüküm giymiş yazar James Hardy Vaux’nun 1812’de yayımlanan *Vocabulary of the Flash Language* başlıklı sözlüğünde geçer ve haraç alıp vermek veya yasadışı ticaret yapmak fiilleriyle eşanlamlı olarak kullanılır. Kolera salgının hü-

küm sürdüğü 1830'larla 1840'lar arasındaki yıllarda yoksulluk "slum" faaliyetlerinde bulunmaktan ziyade "slum"larda hüküm sürmekteydi. Sokak dilinde kullanılan "slum" teriminin (adi şeylerin yapıldığı oda) kibar bir dili tercih eden yazarların rahatça kullanabileceği bir terim haline gelmesinde Cardinal Wiseman'ın kent reformuyla ilgili yazılarının payı olduğu söylenir (Davis, 2007: 36-37).

Slum kavramı yoksul davranışların ve civarın gevşek bir tanımıdır. Toplumdan dışlanmış slum yerleşimcilerinin hem şimdiki kültürel eğilimleri hem de yoksulluklarının bir sonucu olarak sapkın bir yaşam sürdükleri varsayılır. Bir yüzyıldan fazla süreden beri slumlar çok kirli ve patolojik sosyal koşullara sahip civar yerleşim yerlerini tanımlayan sabit ve buna benzer çağrışımlar yapan bir kavram olmuştur (Ward, 1976).

Slum houses kavramı, 19. yüzyıl Londra'sında arsa sahiplerinin *jerry-builders* olarak tanımlanan, en ucuz malzemeyi kullanarak insan yaşamı için gerekli hiçbir hijyen ve kalite koşulunu önemsemeyen gecekonduların inşa eden "müteahhitler"le anlaşması sonucu oluştu. Arsaların, sahiplerinden değerinin çok altında satın alınarak slumlaştırılması, tipik görüntülerle sonuçlandı: Kaldırım döşenmemiş dar yollar, onarımı ve bakımı yapılmamış, rutubet izolasyonuna sahip olmayan, odalara ayrılmış, aşırı kalabalık, taze hava ve gün ışığının girmediği evler... Kentin sağlığı bozulurken, polis bile çekinip giremediği bu semtlerde suç oranı da günden güne yükseliyordu. Slumlar Amerikan şehirlerinde genelde Afrika kökenli insanların yaşadığı yerleşim bölgeleri olarak da bilinmektedir. Örneğin bu tür semtler İngilizce *Black Housing* olarak da kavramsallaştırılabilmektedir ve bunlar genelde patolojik yerler biçiminde tanımlanmaktadır. Getto ve slum gibi kavramlar daha çok siyahların evlerine (*Black housing*) referansla kullanılmaktadır. Bu ise klişeleşmiş bir anlayışa, yani siyahların evlerinin slum evleri biçiminde düşünülmesine sebep olmaktadır (bkz. Meyer, 1973)

Bir şehrin başka bir şehirden farklılaşması gibi, slumlar da kendi aralarında farklılıklar gösterir. Buna rağmen slumlar her zaman sosyal ve ekonomik anlamda güçsüz insanların yaşadığı yerler olmuştur. Anderson slum bölgelerini yoksul ve kente uyum sağlayamamış kesimlerin nihai varış yeri olarak tarif eder. Anderson'a göre kent arazisi potansiyel bir işgal mekânıdır. Bu demektir ki, herhangi bir yerleşim bölgesi nihai bir aşamada bir slum bölgesine dönüşebilir.

Her bir slum kendi sosyal değerlerine, kendi söylemine, kısacası kendi kültürel kalıplarına sahiptir. Slum “kötü” anlamıyla özdeşleşen bir terimdir. Bildiğimiz anlamda slum kendisinin de bir parçası olduğu, onunla ilişkili fakat kendi yaşam biçimiyle tüm kentten ayrı olabilen modern endüstriyel toplumlardan daha eski değildir. Slum geçen yüzyılın ortalarından şehrin geri kalan kısmı olarak keşfedilmiştir. Slumların dikkat çekici bir özelliği, kentin diğer bölgeleri gibi, onların da kendi doğalarını daha çok mekân değerinde yaratılan değişimlerden almalarıdır. Slumların diğer bir özelliği, hareket ve işgaldeki başarıda aranabilir. İşgaldeki başarı sadece slumların bir yönü değil, fakat tüm kente aittir. Hiçbir alan bundan muaf değildir. Slumlar işgalin odağıdır ve bu yüzden nüfusun arttığı merkezlerdir (Anderson, 1928: 87).

Anderson’a (1928) göre kent arazisi potansiyel bir işgal mekânıdır. Bu demektir ki, herhangi bir yerleşim bölgesi nihai bir aşamada bir slum bölgesine dönüşebilir. W. Zorbaugh, Chicago’daki slum bölgelerini ve sosyal organizasyonlarını tanımlarken, bu kavramı düzensizlik ve uyum sağlayamamış ayrı bir saha olarak tarif eder. Ona göre bu semt, konut sahiplerinin çoğunun ticari amaçla evlerini satmak için beklediği, çöküntüye uğramış yerleşimcilerin yaşadığı, gerilemeye terk edilmiş bir yerdir. Slum özgürlüğün ve bireyciliğin mekânıdır. Geniş bir sahaya yayılan slum insanları, ne komşularını tanır, ne de onlara güvenir. Dünyayla ilişkisini kesmiş birkaç aile dışında nüfusun çoğunluğunu; geçici kalar, fuhuş yapanlar, suçlular, kanun kaçakları ve serseriler oluşturur (Dhadave, 1989: 5).

Zorbaugh (1971) bu tür bölgelerin özelliklerini ise şu şekilde sıralar: Slum, toplumun çöküntü, ayrılmış kasvetli bir bölgesidir. Aşırı yoksulluk, ucuz kiralık evler, köhne binalar, ödenmeyen kiralar, çalışan anneler ve çocuklar, yüksek doğurganlık ve bebek ölümleri, illegalite ve ölüm, tefeciler, ikinci el dükkânlar, çeteler ve her yatağın bir oy olduğu bir yerdir. Ahlaksızlık semti olarak ayrılmış bir çevreye sahip slum, çürümenin sınırlarına ulaşmış bir yerleşim yeridir. Slumda yaşam yorucu ve istikrarsızdır... Slumlar çok çeşitli insan tiplerini barındırır... Chicago’nun Kuzey Bölgesindeki slumlar tam anlamıyla kozmopolitan özelliklidir. Kişi sokaklarda yürürken zıtlıklarla birlikte kültürel izolasyonu da hissediyor... Kalabalık halde bir arada izole halde bulunan nüfusun yüzeysel ve dışta kalan temasları, onları ayıran sosyal mesafeler, kendi küçük

dünyalarında kendi işlerini massetmeleri gibi meseleler kent içi sosyal problemleri oluşturur. Herkesin bir diğerini tanıdığı kasaba veya köyde temsil edilen topluluk burada kaybolmuştur. *Kentin geniş mekânında "topluluk" daha çok coğrafik bir ifadedir.* Eski kontrol geleneği değişen koşullara rağmen sürer. Kaçınılmaz sonuç ise kültürel düzensizliktir (Zorbaugh, 1971: 9-14).

Slum bölgeleriyle ilgili diğer bir husus yoksulluktur. Bu durum slumların rahatsız edici özelliklerinden bir tanesidir. Slum yaşamından ayrı düşünülemez. Bazen slumlarla birlikte tanınlanır. Slumların genelde yoksulluğun mekânları oldukları, yoksulluğun ise bozuk döngüyü devam ettirdiği ve insanları bunu kırmak için zora soktuğuna inanılır (Dhadave, 1989: 7-10).

Reckless (1971: 239-246), slum semtlerini moral değerler açısından ele aldığı çalışmasında, slumları ahlâki çöküntünün pazarlandığı bölgeler olarak analiz eder. Slumlar ahlâki ve coğrafik olarak izole edilmiş, genlevlerin doğal alanlarıdır. Fuhuşla genelde ilişkili olan suç slumların diğer bir özelliğidir. Slum bölgeleri ucuz konut ihtiyacının karşılandığı bölgeler olması sebebiyle, göçmenlerin tercih ettiği yerleşim mekânlarıdır. Buna karşın Reckless, her göçmen yerleşim bölgesinin pazarlanır hale getirilen ahlaki çöküntüyle ilişkilendirilemeyeceğini, güçlü komşuluk dayanışması ve aile düzenine sahip Küçük İtalya (*Little Italy*) ve Getto gibi yerlerde fuhuştan söz edilemeyeceğini belirtir.

William Foote Whyte, birçok sosyologun slum bölgelerine orta sınıfın ahlak anlayışıyla yaklaştıklarına, bunların orta sınıftan nasıl ayrıştıklarını ortaya koymaya çalıştıklarına, fakat slumlar üzerinde çalışmanın gerçek anlamda bu olmadığına, köşe başı slumların kendi sosyal organizasyonlarına, kendi davranış normlarına sahip olduklarına işaret eder (Dhadave, 1989: 5).

Türkiye’de gecekondulu olgusu üzerine yazılmış çoğu kaynakta gecekondulu ile slum kavramları arasında ayrıma dikkat çekilmiştir (Karpat, 1976, 2003; Keleş, 2006; Şenyapılı, 1978; Tatlıdil, 1989, Yörükân, 2006). Bir mekân olarak gecekondulu olgusu üzerinde duran Tatlıdil (1989: 17), Türkiye’deki gecekondulu bölgeleri ile gelişmiş ülkelerin büyük kentlerinde yer alan “slum”ların gelir düzeyi düşük veya tüketim harcamaları sınırlı olan bireylerin toplanmış olduğu bakımsız, düşük standartlı konutlar arasındaki ayrıma dikkat çeker.

Her iki yerleşim yerinde gecekondular ve “slum”larda (eğer deyim yerinde olursa sefalet mahallelerinde) oturanların, genel ve kentsel gelir dağılımından aldıkları pay, onların konumunu ortalamadan çok altında tutmaktadır. Bununla birlikte gecekondular mahallelerinde oturanların büyük bir kısmı kırsal yerleşim alanlarından kente gelmiş, kentsel yaşamda yer almak için çaba harcayan ve dikey bir sosyal hareketlilik içinde bulunma eğiliminde olan bireylerden oluşmaktadır (Tatlıdil, 1989: 17).

Slum ve gecekondular arasındaki farka değinen bir diğer isim Kemal Karpat’tır. Karpat (2003: 52–54), gecekondulaşmanın hızlı göç ve kentleşme ile yetersiz sanayileşmenin bir sonucu olarak tüm üçüncü dünya kentlerinin ortak bir özelliği olduğuna işaret eder. Ona göre, bu bölgeler özellikle ABD’deki slumlarla karıştırılmamalıdır. Çünkü gecekondular semtleri hızlı iktisadi kalkınma ve sanayileşmenin, tarımdaki değişimlerin ve mesken kıtlığının bir yan ürünü olarak görünmektedir. Başka bir ifadeyle, gecekondular köyde ya da kentteki kamusal veya psikolojik bir çözülmenin sonucu değildir. Gecekondular, göçmenin kendini kent hayatıyla bütünleştirme çabasının umutlu bir başlangıcı olarak düşünülebilecekken, slum göçmenin buna ulaşmadaki başarısızlığını simgeleyen bir şey olarak düşünülebilir. Karpat, İstanbul gecekonduları üzerine yaptığı araştırmanın sonuçlarına dayanarak Türkiye’deki gecekondular semtlerinde yoksulluğun olduğunu, fakat kültür yoksunluğunun olmadığını iddia eder. Bazı istisnalar dışında gecekondular yerleşimlerinin suç, fahişelik, genç sapkınlığı, iktisadi tükenmişlik ve radikalizmin merkezleri değil, daha yüksek yaşama standartlarına ve daha tatmin edici bir varoluş tarzına ulaşmayı arzulayan insan toplulukları olduğuna inandığını belirtir. Karpat, üçüncü dünyadaki gecekondular bölgeleri arasında da ayırım yaparak, bunlardan bazılarının slumlaşma eğilimi taşıdıklarına işaret eder. Ona göre, Türkiye’deki bazı gecekondular bölgeleri çeperde yer alan gecekondulardan farklı olarak daha kapalı ve kent yaşamından daha uzak bir nitelik gösterirler (2003: 53).

2.2. Getto

Getto sözcüğünün kökeni Venedik’te Yahudi bir semtin adıydı. Daha sonra, şehirdeki Musevilerin yaşadığı her bir semtin adı halini aldı (Clark, 1965: 11; Erder, 2006: 3). Marcuse (2005: 17), getto terimini “ege-

men toplum tarafından aşağı tabakada görülen ve ikinci derecede muamele edilen, genelde ırksal, etnik veya yabancı olarak tanımlanan, egemen güçler tarafından belirli bir yerle sınırlandırılmış ve ayrıştırılmış mekânsal toplanmayı ifade eden bir olgu olarak tarif eder. Erder'e (2006: 11) göre ise, bu kavram göç sürecinin bir ürünü olarak toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel olan ile mekânsalın kesiştiği bir alanı anlatır bize.

Gettonun sosyal bilimler açısından tanımlanması ilk kez 1928'de Amerikalı sosyolog Louis Wirth tarafından yapılmıştır. Wirth, geleneksel Yahudi "getto"larını tanımlarken, burada yaşayanların kendilerine özgü yaşam biçimleri ve kurumları olmasını ve genellikle bu yerleşmelerin oluşumunda, yerleşen grubun toplumun bütününe göre şiddetli bir ayrımcılığa uğramış olmasını vurgulamaktaydı. Wirth, Yahudi gettoları üzerinde yaptığı araştırmalar sonrasında, Avrupa gettolarını tarihsel olarak inceleyerek, Amerika'daki "getto"lardaki oluşumları sorgulamakta ve oradan kalkarak gönüllü getto/zorunlu getto ayrımını getirmektir. Wirth, Avrupa'daki Yahudi gettolarını zorunlu, Amerikan kentlerindeki gettoları ise gönüllü gettolar olarak tanımlamıştır. Amerikan kentlerindeki gettolar, yalnızca Yahudilerin değil, İtalyan, Çinli gibi diğer göçmenlerin de oluşturdukları gönüllü gettolardır (Erder, 2006: 2-4).

Peach (2005: 45) de Amerikan getto modelinin gönüllülük esasına dayanan, çoğulcu bir model olduğunu savunur. Peach'e göre, getto kentin merkezinde başlar. Siyah nüfusun büyük çoğunluğu bu tür yerlerde yaşar ve aynı şekilde bu tür mekânların çoğunluğunu da siyahlar oluşturur. Bir getto zamanla parçalara ayrılmış bir biçimde dışarı doğru genişler, fakat dışarıda durur. Hemen yanında daha iyi konumda olan bir semt olabilir ve bu semtte ikamet edenlerin gettoyla bağları da olabilir, fakat yine de bu insanlar kendi semtlerinin getto olarak nitelendirilmesine itiraz edebilirler.

Rasmussen (1960), öncelikli olarak, gettoda yaşayan insanların sahip olduğu düşüncelerin, değerlerin baskın olan kültürden farklılıklar taşıdığını, bu anlamda gettonun bir alt dünyayı (*sub-world*) oluşturduğunu ve genel anlamda kentin "öteki yakası"yla ilişkilendirildiğini ileri sürer. İkinci olarak, gettolar kronik işsizliğin hüküm sürdüğü, az gelişmişliğin meskenleri olarak tanımlanmıştır. Burada yaşayan nüfus ise genelde alt sınıflara mensup, kalifiye olmayan insanlar şeklinde resmedilmiştir. Bu

bakış açısına ilaveten getto yerleşimleri toplumun tıkanan damarlarının kurbanlarıdır, reddedilenlerdir. Rasmussen'e göre getto otorite tarafından polisle kontrol altına alınmış, ayrıca istismar edilmiş bölgelerdir. Bu bağlamda, gettolar yenilenmesi ve tedavi edilmesi gereken hasta bölgeler olarak betimlenmiştir.

Getto, Chicago Okulu anlayışına göre tüm grupların içinden geçmek zorunda olduğu bir aşama olarak görüldü. Bunun için İrlanda gettosu, Alman, İtalyan gettoları gibi terimler geliştirildi. Tek bir modelin olması sebebiyle sorunun temelde *süre* olduğu, zamanla siyahların da İrlandalı veya Almanlar gibi dağılarak asimile olacağı varsayılmaktaydı. Farklı gruplar için bu süreç, zaman/mekân ikamesi olarak görülmekteydi. Eski gruplar yeni grupların gelecekteki durumlarını yeni gruplar eski grupların geçmişini temsil etmekteydi. Oysa siyah gettosu ayrışma düzeyi bakımından diğer gruplardan farklı bir örneği oluşturmaktaydı. Yüksek oranda yoğun bir nüfusa sahip ve çift yönlü ayrılmış bir mekândı. Neredeyse tüm siyahlar gettolarda yaşamaktaydı ve neredeyse getto nüfusunun tümüne yakını siyahlardan oluşmaktaydı. Nihayetinde, siyah gettoları zaman içinde çözülmedi (Peach, 2005: 47).

"*Dark Ghetto*" eserinde Clark (1965) Amerika'nın getto terimine bazı insanların belirli bir bölgeyle sınırlandırılması ve ten renklerine göre özgürlüklerini kısıtlaması anlamında katkıda bulunduğunu ifade eder. Ona göre Amerika'daki tüm şehir gettoları, sosyal ve ekonomik yapıları, topluluk kültürü, eğitim kalitesi gibi birçok bakımdan birbirinin aynısıdır. Amerikan kent gettolarının bilinen özellikleri ise şunlardır:

Fazlasıyla kalabalık, kötü koşullara sahip konutlar, yüksek bebek ölümleri, suç ve hastalıkların olduğu yerler şeklindedir. Öznel yanları ise hınç, husumet, çaresizlik/umutsuzluk, kayıtsızlık, özsaygı düşüklüğü (*self-depreciation*) ve ironik yönüyle birlikte telafi edici abartılı davranışlardır. Getto karışıklık, paradoks, çatışma ve ikilemdir. Yaygın patolojisi içinde şaşırtıcı bir şekilde insani bir direnç vardır. Getto umuttur ama çaresizliktir. Kiliseler ve barlardır. Değişim için istektir ama kayıtsızlıktır. Cesarettir ama mağlubiyettir. İşbirliği ve ilgidir ama şüphe, hırs ve reddetmedir. Asimilasyona karşı kabarmadır ama gettoların koruyucu duvarları içerisinde yabancılaşma ve geri çekilmedir (Clark, 1965: 11-26).

Clark, karanlık gettonun ekonomik yapısını tanımlarken gettonun mesleki örgütlenmesini enformel sektör içine yerleştirir. Ona göre karan-

lık getto, insanlarına destek olamaz. Burada yaşayan insanlar işleri nedeniyle her gün burayı terk eder, çünkü getto dayanıklı malların üretim yeri değildir. Bireylerin uğraş alanları daha çok enformel sektörde yer alan gündelik işlerle ilişkilidir. En sağlam ticaret kolları bile (emlak, sigorta gibi) çoğunlukla marjinaldir. Bunların çoğu da düşük gelir getiricidir. Bu sebeple getto refahın gelişimine katkıda bulunmaz. Clark'a göre getto topluluklarında görülen patolojilerin kaynağı getto yerleşimcilerinin uğraş alanları olan bu tür nitelik gerektirmeyen düşük gelirli mesleklerde aranmalıdır (1965: 27-28).

Wilson (2005: 16), Amerika'daki kent içi siyah gettoların oluşumunu siyah orta sınıfın gettoları boşaltmasıyla ilişkilendirir (Urry, 2001). Marcuse'e göre ABD'deki gettoların çoğu ırk temellidir ve bunların oluşumunda devletin önemli bir rolü vardır. Irksal ayrışma ABD'nin tüm kentsel yaşamının her bir özelliğinde görülür. Beyazlar, ortalama olarak yaklaşık yüzde 83'ünün beyaz olduğu, siyahlar, %56'sının siyahların oturduğu, Latin Amerikalılar, %42'sinin Latin Amerikalı olduğu bölgelerde ikamet etmektedir (Squires, vd., 2005: 128).

Getto konusunda Erder (2006) her toplumda ayrımcılığın, sınıfsal ve mekânsal tabakalaşmanın olduğunu ancak bir yerin "getto" olarak adlandırılması için orada ayrımcılığın çok şiddetli, sınır çizecek boyutlarda olması gerektiğini ifade eder.

Getto ile slum çoğu zaman birbirinin yerine geçebilen kavramlar olarak kullanılır. Kavramlar arasındaki bu karışıklık iki bölgenin yoksulluk, tehlikeli ve kentin öteki yakası olma gibi ortak birtakım özellikleri taşıyor olmalarından kaynaklanır. Oysa bunlar sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda birçok açıdan farklı niteliklere sahiptir. Bunların dışında iki bölge sahip olduğu fiziksel yapı ve mekânsal doku bağlamında da farklı özellikler gösterir. Bu özellik bir gözlemci için dışarıdan göze çarpan ilk husustur. Slum bölgelerinde sağlıksız koşullara sahip, üst üste yığılmış gibi duran, nerdeyse hiçbir planlamanın olmadığı dar sokak yapısı ve mekân dokusu mevcut iken, bu özellik bir getto için her zaman için söz konusu değildir. Getto bir dönem kentin ilk yerleşimcileri tarafından kullanılan sıradan bir semti de olabilir. Amerika'da Güney Chicago ve Harlem buna iyi birer örnektir. Bu bölgeler dışarıdan bakıldığında mekân dokusu bağlamında kentin normal kabul edilen diğer semtlerinden çok büyük farklılıklar taşımaz. Oysa slum böyle değildir. Örneğin, Rio

de Jenerio ve Mexico City şehirleri sluma verilebilecek ideal örneklerle doludur. Türkiye’de ise fiziksel anlamda slum bölgelerine en çok benzebilecek mekânlara Ankara Kalesi çevresindeki Çiçin ile İzmir’deki Kadifekale semtleri örnek olarak verilebilir.

Buna paralel olarak Rasmussen (1960) slum ile getto kavramlarının birbirinden farklı anlamlara sahip olgular olduklarını, kent-içi slumlarla gettoların genelde birbirlerine karıştırıldığını vurgular. Gettolar ve slumlar çoğunlukla birbirleriyle ilişkili veya birbirlerine yakın civarda olmalarına karşın, bunlar aynı özelliklere sahip olgular değildir.

Slumun bir düzeni yoktur. O yabancı ve yalnızdır. Slumun bir su şebekesi yoktur. Getto gücünü soy, sosyal farkındalık, sözleşme ve iyileşme ile değişme eğilimi bilincinden alır. Gettolarla birlikte slumların bulunduğu yerde (ör, getto içi slumlar) gelişmenin motivasyonu çevrede bulunan gettolardan gelir. Bir gettonun meydana gelmesi yıllar alır. Oysa slum bölgeleri çok daha kısa bir süre içerisinde oluşabilir. Terkedilmiş binalar, boş dükkânlar slumlaşmanın başlaması için yeterli olabilmektedir. Slum bölgeleri daha köhne yapılardan oluşabilirken, gettolarda bu her zaman için söz konusu değildir. Getto sluma göre daha sosyal çağrışımı olan bir kavramdır. Getto izole olmuş insanların yaşadığı bir yerdir ve bu mekânlarda yalnızca Afrika kökenli Amerikalılar değil, Latin kökenli Amerikalılar da yaşayabilir. Kısacası, getto, slum kavramının yerine kullanılamaz, bunlar ayrı anlama gelmez (Rasmussen, 1960: 289-290).

Gettonun gecekondu ve slum kavramlarından farklılığına bakıldığında, Tatlıdil (1989: 20), gecekondu ile getto kavramları arasında önemli bir ayrım yaparak, gecekondulaşmanın gettolaşmadan farklı olduğunu vurgular. Ona göre Türkiye’deki gecekonducular gettolaşmadan çok John Rex’in işaret ettiği manada kolonileşme eğilimi taşır. Bir başka anlatımla, gecekonducular tıpkı kolonileşmede olduğu gibi, içinde barındırdığı toplumsal grupların toplumun geri kalanıyla bütünleşmesinde bir atlama tahtası işlevi görmektedir. Oysa bu durum gettolarda gerçekleşmez. Gettolarda daha çok düşük gelir grubuna mensup, çalışamaz halde bulunan, sosyal ve mesleki dikey hareketlilik beklentisi olmayan ve buna ek olarak etnik kimlikleri nedeniyle dışlanmış sosyal gruplar yaşar.

2.3. Enklav (Enclave)

Marcuse, enklav'ın (*enclave*) tanımını şu şekilde yapar: "Etnik, dinsel veya başka bir şekilde öznel kimlik tanımlaması temelinde enklav (*enclave*) belirli bir nüfus grubunun ekonomik, sosyal, politik ve/veya kültürel gelişimlerini korumak ve sürdürmek amaçlı olarak mekânsal olarak kümelendiği yerleri ifade eder." (2005: 17).

Getto kavramıyla sıkça karıştırılan enklav (*enclave*) bu kavramdan birçok yönüyle ayrılır. Her şeyden önce enklav bölgelerinde yaşayanlar etnik veya kültürel temelde ortak bir kimliği paylaşırlar. Gettolarda da var olan bu özelliğe karşın bir arada yaşama arzusu enklavlerde gönüllülüğe daha yatkındır. Louis Wirth'in "gönüllü getto" kavramıyla kastettiği mekânsal kümelenme biçimi enklav kavramıyla örtüşür. Diğer bir özellik, bu tür mekânların zorunlu olarak yoksul bölgeler olmamasıdır. Bunun dışında enklavler sosyal yapı bakımından muhafazakâr bir nitelik de taşıyabilir.

Abrahamson, enklav sözcüğünün başlarda ırksal veya etnik azınlıkların bir arada yaşadığı, ekonomik anlamda kendine yeten mekânlar için kullanıldığını (Miami'deki Küçük Havana gibi), fakat sözcüğün bunun dışında ayrıca refah düzeyi, yaşam biçimi veya bu her iki nitelik temelinde ortaklığa sahip bireylerin ikamet ettiği mekânları tarif ettiğini belirtir. Abrahamson buna örnek olarak çoğunluğunu geylerin oluşturduğu San Francisco'daki Castro Bölgesini gösterir. Burada, temel niteliği ortak bir yaşam biçimi oluşturmaktadır. Castro Bölgesi aynı zamanda sakinlerinin kimliğinin önemli bir parçasını da oluşturur.

Enklav olgusu hakkında iki kabul vardır; 1- Enklavler geleneksel anlamlarıyla genelde kent-içinde bulunan mekânlar olarak tarif edilir. 2- Bu konuda yapılan çalışmalar enklavlerin ticari anlamda kendine yeten bölgeler olduklarını vurgular. Bu da onları gettolardan ayıran temel bir özellik olarak kabul edilir. Fakat Abrahamson (1996: 2-3) enklavler hakkında yaygın şekilde bilinen bu iki kabulün ötesine geçmeye çalışır. Ona göre büyüyen kentlerle birlikte enklavler farklı formlarda kentin çeperlerinde de oluşturulmaya başlanmıştır. Bu nedenle bu tür yerleşim yerlerinin sadece kent içinde düşünülmesi artık yeterli değildir. İkinci kabul konusunda ise Abrahamson, enklavlerin kendilerine yeten ekonomik yapılarının önemli bir özellik olarak kabul edilmesini gerektiğini, fakat bunun yanında bugün ekonomi dışı alanda ortaya çıkan kurumsal ge-

lişmelerin de vurgulanması gerektiğini ifade eder. Enklav özel bir grup ile bir yer arasında özel bir ilişkiyi barındırır. Bu sebeple, enklav grup içerisindeki yüksek etkileşim aracılığıyla düzenli şekilde sürdürülen ortak gelenek ve değerleri paylaşan grubun alt-kültürünün bazı özelliklerini taşır. Alt-kültürlerin enklav olarak tanımlanmaları için yer ile bağlantılı olmaları gerekmez iken, yine yer ile ilişkili olan tüm grupların da zorunlu şekilde alt-kültür olarak tanımlanmaları şart değildir. Abrahamson alt-kültür olup da yer ile bağlantılı olmayan grup için, Amerika'nın çeşitli şehirlerinde yaşayan yaklaşık 15.000 nüfuslu modern Çingeneleri örnek gösterir. İkinci durum için ise yerel bir bağları olan Texas'ın Austin semtindeki evsiz insanları verir. Abrahamson (1996: 8), kişinin enklavlerde yaşamasının, ister istemez oraya ait baskın kimliği taşımasına sebep olduğunu ifade eder. Her ne kadar kişi farklı statü ve rollere sahip olsa da başkaları tarafından öncelikle bu kimliğiyle değerlendirilir. Enklavlerde yaşamak kaçınılmaz olarak mekânın baskın kimliğini taşımayı gerektirir.

Enklav ile getto arasında yapılan önemli bir ayırım kişilerin bu tür semtlerde yerleşmelerinin gönüllü veya koşulların zorlaması sonucu alınan bir karar olup olmadığıyla ilişkilidir. Birinci durum enklave denk gelirken ikincisi gettoya işaret eder. "Getto-Enklav paradigmasına göre, gettolar kötüdür. Çünkü insanlar orada yaşamaya zorlanmışlardır ve bunlar sosyal gerginlikler yaratan kişilerdir. Buna karşın enklavler iyidir. Çünkü orada yaşamayı tercih etme gönüllük esaslı olmaktadır" (Varady, 2005: 7).

Gönüllülük esaslı çoğulcu model süreğendir. Bu model San Francisco özelliğidir. Bu model San Francisco veya New York'taki Çin mahallelerinde temsil edilir. Nüfusun çoğunluğu Çinlilerden oluşurken bu grubun kentteki nüfus oranı ise azınlık düzeyindedir. Bu yerleşkeler genelde sembolik ve turistik merkezlerdir. Kurumsal veya pazar özelliğidir. Zaman içinde varlığını sürdürebilir fakat bir etnik grubun münhasır (*exclusive*) bir merkezi değildir (Peach, 2005: 45).

Peach de (2005: 31) getto ve enklav arasında temel bir ayırım yapar. Ona göre, Amerikan sosyolojisi geçmişten beri enklav, getto ve suburb (banliyö) kavramları arasında ayırımı net biçimde yapmamış, bunun yerine her üç yerleşim mekânını etnik asimilasyonun kaçınılmaz süreci olarak görmüştür. Bu anlayışa göre enklav bu süreçte aşamalardan bi-

riydi, fakat getto kendi içinde bir sondu. Getto ile enklav arasındaki ayrımın yeterince açık şekilde yapılmamış olması Peach'e göre ABD kentlerindeki etnik sahaları anlamada olumsuz bir etkide bulunmuştur. Birincisi, gettolar geçici birer olgu olarak kavramsallaştırılmıştır. Gerçekte ise kalıcı hale gelmişlerdir. İkincisi, sosyo-ekonomik ilerleme getto için çözülme mekanizması olarak tasavvur edilmiştir. Gerçekte ise zengin siyahlar zengin beyazlardan, yoksul siyahlar da yoksul beyazlardan ayrılmıştır. Üçüncüsü, akademisyenlerin gettolardaki ayrışmayı ırktan çok, refah düzeyi üzerinden yapmalarında görülür (Harvey, 1973; Peach, 1998; Wacquant, 1997). Dördüncüsü, Amerika Birleşik Devletleri'nin etnik tarihi hakkında tüm etnik grupların erken dönemlerinde gettolaşmayı yaşadıkları ve İrlandalı, İtalyan ve diğer etnik enklavların homojen oldukları yanlışını ortaya çıkarmıştır. Gerçekte bu mekânlar hiçbir zaman homojen olmamıştır. Beşincisi, bu bilgi Afrikalı-Amerikan gettoların "doğal" ve kaçınılmaz bir şekilde çözüleceği fikrini ortaya çıkarmıştır. Gerçekte ise bu semtlere yerleşmeleri için herhangi bir baskı görme-yen gruplar için bir arada toplanma birçok faydalar sağlamıştır (Peach, 2005: 48).

Qadeer (2005: 60) Toronto'daki etnik gruplarda sosyal ayrışma ve entegrasyon üzerine yaptığı çalışmada, etnik enklavleri kent-içi veya banliyölerde sabit olarak değil, sürekli hareket halinde, akış içinde bulunan mekânlar olarak tarif eder. ABD'nin aksine, erime potası politikasını benimsemek yerine farklılığı desteklemiş olan Kanada'da, Qadeer'e göre etnik kümelenmeler getto olarak nitelendirilemez. Buralarda oturan insanların geneli kendileriyle aynı etnik kimliği paylaşan insanlara yakın olmak amacıyla gönüllü şekilde buralarda yaşamayı tercih etmeleri ve bir arada bulunmanın sağladığı avantajları elde etmeleri, çoğu zaman konforlu evlere sahip olmaları onların bu tanımlamanın dışında tutulmasının gerekçelerini oluşturmaktadır.

Türkiye'de pek bilinmemekle birlikte kent çalışmalarında neredeyse hiç kullanılmayan enklav sözcüğü gerçekte birçok gecekondu bölgesini en iyi tarif edebilecek bir kavramdır. Çevredeki insanların bir bölgeyi tanımlarken "Erzurumluların, Mardinlilerin, Sivaslıların mahallesi" şeklinde ifade ettiği gecekondu bölgeleri gerçekte birer enklav örneğidir. Kültürel temelli homojen grupların sosyal ve ekonomik dayanışma gibi gerekçelerle oluşturdukları mekânsal kümelenmeler Türkiye'de gece-

kondu bölgelerinin oluşmasında sıklıkla izlenen bir süreç olmuştur. Ki-reçle çevrilen büyük arazinin parseller şeklinde akraba ve hemşerilere pazarlanması sonucunda oluşan bu gibi mekânsal kümelenmeler nihai aşamada birer enklav formunu almaktadır. Hemşerilik temelinde gerçek-leşen bu kümelenme bireylerin dayanışma, yardımlaşma, nüfuz sahibi olma gibi gerekçelere dayalı gönüllü birlikliklerinden ileri gelmektedir. Türkiye'deki kent çalışmalarında ihmal edilen bu gibi kavramsal ayrımlar neticesinde ise tüm alt bölgeler gecekondü kavramı altında değerlendirilmiştir.

2.4. Banliyö (*Suburb*)

Türkçeye genelde banliyö olarak çevrilen *suburb* terimi; daha çok kent merkezlerinin uzağında konumlanmış, düzenli bir çevrede, özellikle çekirdek aileye hitap eden kendine ait bahçesi ve garajıyla bir aile için fazlasıyla büyük denebilecek bir ev, şehrin merkezine göre daha güvenli, sakin bir yaşam olanağı sunan, bireysel yaşamın vazgeçilmezi olan otomobil temelli ulaşım dayalı bir yaşam biçimini ifade eder. Banliyöler daha çok orta ve üst sınıf ailelerin yaşadığı bölgelerdir. Bu ailelerin büyük bir çoğunluğu ise beyazlardan oluşmaktadır.

Mumford (2007: 589), Wolley'in "Büyük Ur"undaki kentin kurulduğu bölgenin ötesindeki banliyö gelişimine işaret eden bulgulara dayanarak, banliyönün ortaya çıkış tarihinin kentin ortaya çıkışıyla neredeyse denk düştüğünü iddia eder. Elbette bahsedilen bu antik banliyö biçimi 20. yüzyılda ortaya çıkan banliyölerden bir hayli farklıdır.

ABD özelinde konuşulacak olursa, modern banliyö yerleşkelerinin ilk adımları 1939 yılında 40. New York Dünya Fuarında atılmıştır. Bu fuar-da, daha çok *Futurama* olarak da bilinen *Highways and Horizons* (Anayollar ve Ufuklar) isimli sergide geleceğin Amerikan yaşam biçimi temsil edilmekteydi. Son derece planlı çizilmiş bir yerleşim yeri, gökdelenlerin yanı sıra, etrafı yeşilliklerle dolu, bahçeli, garajlı evler, vs. *Futurama*'dan 7 yıl sonra Amerikalı insanın banliyölerde yaşama süreci için ilk adımlar atıldı ve yaklaşık 50 yılda bu yaşam biçimi neredeyse tüm ülke insanını içine aldı (bkz. Leinberger, 2008). Kısaca merkez, çevreye taşınıyordu. Mumford (2007: 603), kentlerden banliyölere doğru yapılan bu göçlerin kentlerin içten çürümesini hızlandırdığını ve yıkıma hizmet ettiğini savunur. Fishman ise, bu süreci 19. yüzyılın büyük kentler çağından 20.

yüzyılın büyük banliyöler çağına geçiş olarak ifade eder (Kurtuluş, 2010: 185).

Avrupa ve Amerika'nın güney bölgelerinden Chicago ve New York gibi metropol kentlere yapılan göçler kentin nüfus yapısını değiştirmekle kalmıyor, buna bağlı olarak mekân dokusunu da değiştiriyordu. "Bir yandan bu yeni düzenlemeler yaşama geçirilirken bir yandan da kentlere gelen göçün yarattığı nüfus orta ve üst gelir gruplarının kent dışına kaçma eylemlerini, bir diğer söylemle banliyölerin oluşum sürecini başlatmıştır" (Mumford, 2007: 592).

Şehir merkezlerinden banliyölere kaçış, merkezde semtlerin boşalmasına, bunların ise genelde siyah aileler tarafından doldurulmasına sebep oluyordu. Bu süreci engellemeye çalışan beyaz ev sahipleri, evi kiralamak isteyen siyah ailelere normal kira ücretinin çok üstünde fiyat biçiyor, buna karşın beyaz ailelere cüzi bir fiyatla evlerini kiralamaya çalışıyorlardı. Kira konusunda uygulanan bu çifte standart bir süre için işlediyse de, zamanla bu tür yerlerin siyah aileler tarafından tümüyle işgal edilmesinin önüne geçilemedi. Bu dönemlerde siyahlara karşı uygulanan ayrılıkçı uygulamalar, yaşadıkları mekânlara da yansımaktaydı. Bir süre sonra bu tür semtler, içlerinde neredeyse hiçbir beyazın yaşamadığı, alt gelir grubuna mensup yoksul insanların bulunduğu, genelde suçla ilişkilendirilen siyah gettolar haline geldi. 1990'lı yılların sonlarında geçirdiği uzun soylulaştırma (*gentrification*) çalışmaları sonucunda bugün turistik bir mekâna dönüştürülen, siyah kültürün rönesansının yaşandığı merkez olarak da kabul edilen *Harlem* bu tür semtlerin en bilinenlerinden biriydi.

Banliyöleşme süreci Amerikan kentlerinde yeni gelişmeleri ortaya çıkarmıştır. Bir yanda kentin çeperinde yeni yerleşimler meydana gelirken, öte yandan kentin merkezi köhneleşmeye başlamıştır. Kent merkezlerinde bulunan semtlerin üst ve orta gelir gruplarına mensup sakinlerini kaybetmesi sebebiyle buralarda bulunan konut ve iş merkezleri yeni işlevleriyle birlikte düşük gelirli ve dışlanmış grupların mesken tuttuğu alanlar haline gelmiştir. Erder (2006: 38), "kentiçi çöküntü alanları" (*inner city decay*) olarak isimlendirilen bu alanların ileri sanayi toplumlarının farklılaşmış tabakalaşmış toplum yapısının ortaya çıkardığı tipik bir yerleşme düzeni olduğunu belirtir.

Banliyö yaşamının teşvik edildiği 1950'li yıllar sonrasındaki süreçte, sadece aileler taşınmıyor, fakat aynı zamanda kurumlar da merkezlerini

bu tür yerleşim bölgelerine kuruyordu. Örneğin, ABD’de 1960 ile 1980 yılları arasında ortaya çıkan yeni iş alanlarının tamamının üçte ikilik bir kısmı banliyölerde hizmete girmiştir. Bu yerlerde kurulan işyerlerine girmek ana kentlerde oturan yoksul kesim için çok zordur. Çünkü elle- rinde banliyölere taşınacak imkânları yoktur, hem sonra banliyölere ya- pılan toplu ulaşım seferleri de çok kısıtlıdır. Toplu taşıma seferleri daha çok sabah banliyöden kente, akşam da kentten banliyöye giden alışılmış çalışan kesimin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiştir (Freund ve Martin, 1996: 75). Diğer yandan, bu banliyöleri kente bağlayan kilometrelerce otoyol, binlerce postane binası, adliye binaları ve hidroelektrik santralleri gibi altyapı inşaatları da yine genişletilmiş yeniden üretimin bir parçası olarak büyük kamusal yatırımlara konu olmuşlardır (Kurtuluş, 2010: 185).

Banliyöler bugün Amerikan kentlerinin başat yerleşim bölgelerini oluşturmaktadır. Kentin merkezinden bir hayli uzakta kurulan bu tür yerleşkeler altyapı sistemleri ve rekreasyon alanlarıyla düzenli bir me- kân dokusuna sahipler. Mekân dokusunun bu son özelliği özellikle kuş bakışı bir perspektiften daha net görülebilir.

Kuruluşlarından itibaren banliyöler sosyal yapıları bakımından ge- nelde başka etnik grupların işgaline uğrayan kent merkezlerinden kaçan orta ve üst sınıfa mensup beyaz ailelerin yaşadığı bölgeler iken, sosyal hareketlilik neticesinde refah düzeyi artan Afrika ve Latin Amerika kö- kenli ailelerin de ikamet etmeye başladığı alanlar haline gelmiştir. Bu tür ailelerin çoğalmasına paralel olarak, kent merkezlerine dönüş yapan beyaz Amerikalı ailelerdeki artış (Hope, 2010) banliyölerdeki sosyal ve etnik yapıyı son yıllarda bir hayli dönüştürmüştür

Merkezden çevreye doğru gerçekleşen bu hareket kent bölgelerinde uygulanan kentsel dönüşüm ve mütenalaştırma uygulamaları sonucun- da bugün tersine dönme eğilimindedir. Bu tür uygulamalar, bir dönem yoksul, çoğunluğu Afrika kökenli ve Latin Amerikalıların yaşadığı böl- geleri yeniden cazibe alanı haline getirmiş ve daha çok sanatçı ve profes- yonel meslek sahiplerinin tercih ettiği mekânlara dönüştürmüştür. Mu- tenalaştırma süreci sonrasında mekân yeniden düzenlenirken buna paral- el konut ve kira bedelleri de artmış ve nihayetinde birileri de her za- manki gibi yerinden edilmiştir. Bunlar ise doğal olarak bu bölgede yaşa- yan farklı etnik gruplara mensup çoğunluğu alt sınıftan olan birey ve

aileler olmuştur. *Harlem ve Soho, East Village, Lover East Side* bölgeleri New York kentinde mutenalaştırmanın uygulandığı bilindik yerleşke-lerden bazılarıdır.

Amerikan banliyölerine ilişkin belirtilebilecek son gelişmelerden biri ise bu tür yerleşkelerin slumlaşması tehlikesidir. *The Next Slum* makalesinde Leingerber (2008), 2005 yılı sonrasında ABD’de yaşanan mortgage krizi nedeniyle ev sahiplerinin taşınmadığı yüzlerce banliyö bölgelerinin henüz hiç kullanılmadan dar gelirli aileler tarafından işgal edilmeleri sebebiyle muhtemel bir slum bölgelerine dönüşme ihtimalle-lerine dikkat çekmektedir.

Avrupa kentlerinde ise durum farklıdır. Tarihsellik içinde farklı bir mekân dokusuna sahip Avrupa kentlerinin gelişimi birçok yönden Ame-rikan kentlerinden ayrılmıştır. Sanayileşmeyle birlikte nüfus baskısının yaşandığı bu tür kentlerin işçi mahalleleri son derece sıhhsiz koşullara sahipti. Veba salgını gibi bulaşıcı hastalıkların yanı sıra sanayileşmenin yarattığı kirlilik kent dışındaki bölgelere kaçmanın başlıca sebeplerinden birini oluşturmaktaydı (Mumford, 2007: 594). Bu tür koşullar elbette da-ha çok işçi mahalleleri için geçerliydi. “Bazı kentlerde bu işçi mahalleleri o derece iyi yerleştirilmişti ki, Manchester’da olduğu gibi, varlıklı birisi, bir işçi mahallesi ya da işçilerle karşılaşmadan “yıllarca yaşayabilirdi”. Ama zamanla burjuva mahallelerinin de tam bir güvenlik sağlamadığı, biraz ilerideki sefaletle birlikte yıllarca yaşamayacağı anlaşıldı. İşçiler yaklaşmıyorlardı, ama kolera, tifo, tifüs gibi bulaşıcı hastalıklar oralara da ulaşmıştı. Burjuvalar, Ortaçağ zenginlerinin vebadan kaçmaları gibi, ya kentin merkezini yoksullara bırakarak banliyölere çekildiler ya da kentin merkezindeki işçi mahallerinden geniş caddeler geçirerek onları kentin dışına sürdüler” (Bumin, 1998: 83-85).

Avrupa’da banliyöler Amerikan banliyölerinden farklı bir süreci ta-kip etmiştir. Amerika’ya göre Avrupa kentlerinde çok daha önce başla-yan banliyöleşme, o dönem henüz emekleme aşamasında olan otomobil endüstrisine göre daha gelişmiş bir ulaşım imkânı sunan demiryolu hat-ları boyunca yayılmıştır. Oysa Amerika’da bu tür yerleşim birimleri yeni otoyol ağları ile kentlerin çeperlerini sarmalayacak biçimde inşa edilmiş-lerdir (Kurtuluş, 2010: 185). Yine Avrupa kentlerine özgü olabilecek di-ğer bir özellik Fransa ve İsveç gibi ülkelerin metropollerinin uzağında daha çok alt sınıfa mensup ailelerin yaşadığı banliyölerin de bulunuyor

olmasıdır. Bu gibi banliyöler Amerikan örneklerinden farklı olarak son derece bakımsız konutlardan oluşmakta ve içinde daha çok kentin çeperinde tutunmak isteyen grupların barındığı bölgeleri oluşturmaktadır.

Banliyö tipi yerleşim birimlerine yapılan başlıca eleştiri, bu tür bölgelere sağlanan ulaşım hizmetinin temelde otomobile dayanması ve bu durumun yarattığı sorunlara ilişkindir. Ulaşımın sağlanması için yapılan otoyollar, otomobiller için kent merkezinde yapılan park ve garajlar kent arazisinin büyük bir bölümünün işgal edilmesine sebep olmaktadır. Örneğin Los Angeles'ın merkezinde üçte ikisini cadde, otoban, otopark ve garajlar istila etmiştir (Mumford, 2007: 620). İşgal edilen bu araziler elbette rekreasyon gibi amaçlar için kullanılabilir kamusal alandan çalınmaktadır. Bu tür alt yapı çalışmaları için yapılan harcamalar diğer hususu oluşturmaktadır. Otomobil temelli ulaşımın yarattığı diğer bir sorun ise fosil yakıtın kullanılmasının yarattığı ekolojik sorunlardır. Tıkanan trafiğin yarattığı hava kirliliği ile zaman ve yakıt kaybı gibi hususlar banliyölerin diğer olumsuz yönlerinden bazılarıdır.

Banliyö tarzı yerleşkelere getirilebilecek eleştirilerden bir diğeri; bu tür yerleşim birimlerinin kentsel ayrışmaya sebep olduklarıdır. Banliyöler Amerika örneğinde olduğu gibi ister içinde orta sınıfa mensup beyazların yaşadığı mutena muhitler olsun, isterse de Avrupa metropollerinde görülen ve daha çok ötekileştirilmiş genelde yoksul olan, çeşitli etnik grupların ikamet ettiği ve zamanla getto özelliklerini de taşır hale gelen semtler olsun, her iki biçim de kentsel ayrışmayı somutlaştıran örnekleri oluşturmaktadır.

Sonuç olarak denebilir ki, banliyö, enklav, getto, slum türü yerleşkeler kentsel ayrışmanın somutluk kazandığı kentsel formları oluşturmaktadır. Her bir kavram farklı yapılarla sahip değişik sosyal grupları içinde barındıran, bunun yanında farklı ülkelere rağmen ortak kimi nitelikler taşıyan mekânsal kümelenme biçimlerini ifade etmektedir. Bu bakımdan değerlendirildiklerinde ise kent sosyolojisi disiplini içinde oldukça işlevseldirler. Bunun ötesinde Türkiye'de kent sosyolojisi alanında yapılan çalışmalarda üzerinde sıkça durulan konulardan bazıları olan gecekondulaşma, güvenli siteler ve şimdi de 'TOKİleşme' gibi olguların daha doğru anlaşılabilmesi için bu kavramlar vazgeçilmez bir nitelik taşımaktadır. Tüm bunlar ise toplamda kentsel ayrışma ve mekânsal

kümelenme konuları bağlamında incelenmesi gereken olguları oluşturmaktadır.

Sonuç

Kentsel ayrışma ve bunun mekânsal yansıması günümüz kentlerinin başlıca özelliğidir. Kent çalışmalarının ilk dönemlerinde yapıldığı gibi kentle bütünleşmeden çok günümüzde ağırlıklı olarak kentsel ayrışma üzerinde durulmaktadır. Bu durum tabii bir sonuçtur. Çünkü ayrışma aynı zamanda kentleri de tanımlar hale gelmiştir. Etnik, sınıfsal, siyasal, kültürel düzeydeki ayrışma mekânda somutlaşmıştır. Bu ayrışmayı yaratan dinamikler büyük ölçekli ekonomik ve siyasal politikalar olabileceği gibi genelde kent arazisi üzerine rekabet eden büyük sermaye sahipleri, yerel yönetimler ve bizzat devlet organları gibi kurumlar olabilmektedir. Son zamanlarda Türkiye’de kentsel dönüşüm, mutenalaştırma gibi politikalar adı altında büyük inşaat şirketleri, yerel yönetimler ve devlet organlarının işbirliği sonucunda bu tür bir sürecin yaşandığı görülmektedir.

Bu konuda Türkiye’de son on yılda yaşanan gelişmeler baş döndürücü bir hızda gerçekleşmiştir. Kentsel dönüşüm kapsamında kentlerin bazı alanları, özellikle gecekondu bölgeleri, neredeyse tümüyle yıkılıp yeniden inşa edilmektedir. Kentsel dönüşüme tabi tutulan alanların daha çok gecekondu bölgeleri olmalarının yanında, bu tür bölgelerin konum olarak kentin stratejik alanlarını oluşturuyor olması, beraberinde rant tartışmalarını getirmektedir. Kent merkezine yakın değerli arazilerin bu şekilde kamulaştırılarak yeni bir şehir planlamasıyla orta ve üst sınıflar ile şirketlere tahsis edilmesi ve böylece mekân üzerinden rant elde edilmesi süreci, yalnızca Türkiye’de cereyan etmekte olan bir olay değildir elbette. Benzer süreç bundan önce Chicago, New York, Londra gibi büyük metropollerde uygulanmıştır. Kentsel dönüşüm, genel anlamda, birilerinin yerinden edilmesi ile temizlenen mekâna başka birilerinin yerleştirilmesini ifade eder. Bu ise kentte yaşayanların sınıf temelinde mekânsal olarak ayrışması anlamına gelmektedir.

Mekânsal kümelenmeler kent dokusunun ayrılmaz öğelerini oluşturmaktadır. Bir başka deyişle kentlerin gelişiminde izlenen mekânsal süreçler çeşitli kümelenme formlarıyla sonuçlanmaktadır. Makalede ayrı

ayrı incelenen slum, getto, enklav, banliyö gibi kentsel kümelenme biçimleri kentsel mekânın analizinde oldukça kullanışlı kavramlardır. Bunun yanı sıra neoliberal politikaların şekillendirdiği günümüz kentlerinin ortak bir niteliği haline gelen ayrılmaya ilişkin önemli veriler sunmaktadırlar. Bu bağlamda slum, getto, enklav ve banliyö kavramları kent sosyolojisi alanında önemli anahtar kavramları oluşturmaktadır. Bunların sınırlarının iyi çizilmesi ve tanımlanması kent analizlerinde daha isabetli analizlerin yapılmasına imkân tanıyabilecektir.

Bu ihtiyaç özellikle Türkiye'deki kent çalışmalarında kendini göstermektedir. Türkiye'ye özgü bir mekânsal kümelenme örneği olan gecekondu ortaya ilk çıktıkları 1950'li yıllardan bu yana bir hayli değişmiş ve farklı formlar almışlardır. Bu sebeple bunların makalede incelenen yukarıdaki kavramlar ışığında yeniden değerlendirilmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Günümüz Türkiye'sinde bir furyayı andıran imarlaşma ve kentsel dönüşüm sürecinde hedef tahtasına oturtulan gecekondu bölgelerinin daha iyi tanımlanabilmesi için makalede incelen kavramların bu gibi analizlere dâhil edilmesi işlevsel olabilecektir.

Köhne evleri ve daracık sokaklarıyla özellikle az gelişmiş ülkelerin kentlerinde görülebilecek türden olan *slum* bölgeleri, başta etnik olmak üzere sınıfsal olarak da homojen yapıları oluşturan *getto* bölgeleri, yine etnik kimlik anlamda homojen ancak bireylerin gönüllü şekilde bir arada yaşamayı tercih ettiği *enklavler* ve son olarak daha çok orta sınıf ve üst sınıfların yerleşim bölgeleri olan, kentin çeperinde kurulan tek katlı bahçeli evlerden oluşan *banliyö* bölgeleri arasında nispeten benzerlikler bulunmasına karşın aralarında birçok farklılıklar bulunmaktadır. Bunlar arasında çoğu zaman karıştırılan ve bu sebeple birbirinin yerine kullanılan başlıca kavramlar slum ve gettodur. Her ikisi de temelde alt sınıfların oturduğu, sosyal dışlanmaya maruz kalmış ve çoğu zaman çoğunluğu oluşturan nüfusun dışında bir etnik kimliğe sahip kişilerin ikamet ettiği bölgelerdir. Ancak slum biraz daha pejoratif bir çağırışma sahip olmakla birlikte mekân dokusu olarak da daha düzensiz bir durumu ifade etmektedir. Getto ve slum kavramlarından farklı niteliklere sahip enklav kavramı ise Türkiye'de yeterince kullanılan bir kavram değildir. Oysa Türkiye'de etnik ve bölgesel köken bağlamında homojen denebilecek bazı gecekondu bölgelerinin enklav kavramı içinde değerlendirilmesi olasıdır.

Teşekkür

Makalenin yeniden düzenlenmesi sürecinde verdiği geri dönüşler ve yaptığı düzeltmeler için değerli hocam Şerife Geniş'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu makalenin revize edilmesinde benim harcadığım emeğin bir o kadarını kendisi harcamıştır. Kendisine ve diğer editörlere teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

- Abrahamson, M. (1996). *Urban Enclaves, Identity and Place in America*. New York: St. Martin's Press.
- Anderson, N. (1928). The Slum: A Project for Study. *Social Forces*, 7 (1), 1-11.
- Benjamin, W. (1995). *Pasajlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Bumin, K. (1998). *Demokrasi Arayışında Kent*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Clark, K. B. (1965). *Dark Ghetto, Dilemmas of Social Power*. New York, Evanston and London: Harper and Row Publishers.
- Davis, M. (2007). *Gecekondu Gezegeni*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Dhadave, M. (1989). *Sociology of Slum*. New Delhi: Archives Books.
- Erder, S. (2002). *Kentsel Gerilim*. Ankara: um:ag Yayınları.
- Erder, S. (2006). *Refah Toplumunda Getto*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Freund, P. ve Martin, G. (1996). *Otomobilin Ekolojisi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hope, Y. (2010, 9 Mayıs). White Flight? Suburbs Lose Young Weight to Cities. *The Associates Press*. <http://www.wvnews.net/story.php?id=8875>
- Işık, O. (1994). Değişen Toplum/Mekân Kavrayışları: Mekânın Politikleşmesi, Politikanın Mekânsallaşması. *Toplum ve Bilim*, (64-65), 7-38.
- Karpat, H. K. (2003). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Keleş, R. (2006). *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kurtuluş, H. (2010). Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi. Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak ve M. Şiriner (der.), *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* içinde (ss. 177-225). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Marcuse, P. (2005). Enclaves Yes, Ghettos No, Segregation and The State. D. P. Varady (Der.) *Desegregating The City, Ghettos, Enclaves & Inequality* içinde (ss. 15-30). Albany: State University of New York Press.
- Meyer, D. R. (1973). Blacks in Slum Housing: A Distorted Theme. *Journal of Black Studies*, 4, 139-152.
- Peach, C. (2005). The Ghetto and The Ethnic Enclave. . P. Varady (Der.) *Desegregating The City, Ghettos, Enclaves & Inequality* içinde (ss. 31-48). Albany: State University of New York Press
- Pendall, R. (2005). Does Density Exacerbate Income Segregation. D. P. Varady (Der.) *Desegregating The City, Ghettos, Enclaves & Inequality* içinde (ss. 175-199). Albany: State University of New York Press.
- Rasmussen, K. R. (1960). The Multi-Ordered Urban Area: A Ghetto. *Phylon*, 29 (3), 282-290.

- Reckless, W. C. (1971). The Distribution of Commercialized Vice In The City: A Sociological Analysis, Short, James F. (Der.) *The Social Fabric of The Metropolis*, içinde, Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Şenyapılı, T. (1978). *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu*. Ankara: ODTÜ Yayınları.
- Squires, D. G., Friedman, S. ve Saidat, C. (2005). Experiencing Residential Segregation. . D. P. Varady (Der.) *Desegregating The City, Ghettos, Enclaves & Inequality* içinde (ss. 127-144). Albany: State University of New York Press.
- Suttles, G. D. (1970). *The Social Order of The Slum*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tatlıdil, E. (1989). *Kentleşme ve Gecekondu*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Urry, J. (2001). The Sociology of Space and Place. J. R. Blau (Der.). *The Blackwell Companion to Sociology* içinde (ss. 3-15). Oxford: Blackwell Publishing.
- Ward, D. (1976). The Victorian Slum: An Enduring Myth? *Annals of The Association of American Geographer*, 66 (2), 323-364.
- Yörükkan, T. (2006). *Gecekondu ve Gecekondu Sektörünün Sosyo-Kültürel Özellikleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Zorbaugh, H. W. (1971). The Shadow of The Skyscraper. J. F. Short (Der.) *The Social Fabric of The Metropolis* içinde (ss. 17-32). Chicago: The University of Chicago Press.

Dr. İhsan Çetin:1978 yılında Mardin’de doğdu. Lisans eğitimini 2001 yılında Çukurova Üniversitesi, Felsefe Grubu Öğretmenliği Bölümü’nde bitirdi. 2005 yılında yüksek lisans, 2010 yılında da doktora eğitimini Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında tamamladı. Halen Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümünde, araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Yazarın *Midyat’ta Etnik Gruplar* adlı kitabı 2007 yılında Yaba Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Ayrıca etnisite ve kent sosyolojisi alanlarında yayımlanmış ulusal, uluslararası makale ve bildirileri bulunmaktadır.